

ODSTUPANJE

Odstupanje je manevar i javlja se često kao i gonjenje. To je borbena radnja suprotna gonjenju, koja će se u savremenom ratu javljati vrlo često na nivou taktičkih i operativnih jedinica. Ratna iskustva potvrđuju da odstupanje predstavlja vrlo složenu i najtežu borbenu radnju kako u pogledu planiranja i organizovanja, tako i u načinu i metodu izvođenja.

Odstupanje će se organizovati i izvoditi u uslovima velike nadmoćnosti napadača bez obzira da li se preuzima pravovremeno ili je odluka pala neposredno u borbi. Napadač će moći da ispolji dejstva na većim dubinama braniočevog borbenog poretka. Važnije komunikacijske čvorove, tesnace, prevoje i prelaze preko reka moći će da zauzme vazdušnodesantnim snagama. Neke objekte na komunikacijama moći se uništiti ili kontaminirati nuklearnim i hemijskim b/s. Snage koje odstupaju biće izložene jakim napadima iz vazduha uz istovremen pritisak oklopnih i mehanizovanih snaga s fronta. Napadač će težiti da ostvari visok tempo napada, pri čemu će vrlo često preduzimati energično gonjenje, pogotovo kad oseti da protivnik preuzima odstupanje.

Da bi se odstupanje izvelo što uspešnije, organizovanije i sa što manje gubitaka, neophodno je pravovremeno organizovati i detaljno isplanirati manevar snagama unazad. Planiranje mora biti precizno, potpuno i konkretno, jer odstupanje bi se u protivnom moglo pretvoriti u neorganizovano napuštanje položaja, što može da dovede do velikih gubitaka i do potpunog uništenja pojedinih jedinica.

Odstupanjem se mogu sačuvati sopstvene snage od velikih gubitaka; pravovremenim manevrom unazad postaviti snage u povoljniji taktičko-operativni položaj radi nastavljanja dejstava (izvođenja odbrane ili prelaska u protivnapad) skratiti front i bolje grupisati snage na određenim pravcima itd.

Do odstupanja može doći u različitim uslovima: 1) kad je rešenje palo neposredno u borbi tj. posle neuspeha u odbrani, a dalji organizovan otpor je necelishodan ili ne daje izgleda za realizaciju planiranog cilja u odbrani, a da se pri tome ne pretrpe i suviše veliki gubici; 2) kad je napadač postigao veće uspehe na krilima, odnosno kod susednih jedinica i počeo da natkriljava bor-

beni poredak jedinice koja još uvek uspešno odoleva napadima s fronta; 3) kao posledica neuspeha u susretnoj borbi (boju) itd.

Odstupanje se sastoji iz dve faze — izvlačenja i povlačenja. Pod povlačenjem se podrazumeva faza u kojoj su se glavne snage odvojile od napadača, formirale u kolone i pod obezbeđenjem zaštitnice se povlače (maršuju) u dubinu. Takav način odstupanja dolaziće do punog izražaja kod nižih taktičkih jedinica. Više taktičke združene jedinice retko će primenjivati neprekidno povlačenje, pošto to, pored ostalog, traži veći prostor (dubinu) na kom se izvodi odstupanje. Dubina marševskih kolona viših taktičkih združenih jedinica se kreće od 30 do 100, pa i više kilometara. Ako posmatramo fizionomiju savremene odbrane, karakteristike zemljišta, dubinu taktičko-operativnih pravaca, potrebu i naše mogućnosti u ešeloniranju snaga po dubini, dolazi se do zaključka da će biti retki ili krajnje izuzetni slučajevi da se na dubini većoj od 50 km neće naći odgovarajuće snage (ešeloni — rezerve) koje su pravovremeno organizovale odbranu i spremne za prihvatanje snaga prisiljenih na odstupanje. Te činjenice ukazuju na to da će se u procesu odstupanja na nivou taktičkih združenih jedinica najčešće primenjivati metod uzastopnog povlačenja. Na takav zaključak nas upućuju i mogućnosti taktičkih združenih jedinica, čiji se tempo još uvek meri prema mogućnostima kretanja pešaka na bojištu, a, u krajnjem slučaju, mogućnosti manevra motornim vozilima (pretežno točkašima) koja su gotovo isključivo vezana za komunikacije sa tvrdom podlogom. Potencijalni napadač će, međutim, raspolagati većim brojem oklopnih borbenih vozila koja na manevarskom i srednje ispresecanom zemljištu mogu uspešno da dejstvuju i van komunikacija. Prema tome, snage koje su prisiljene na odstupanje, a imaju manje mogućnosti pokreta od napadača, biće prisiljene da odstupanje izvode metodom uzastopnog povlačenja.

Pred odbranu kao vid borbenih dejstava postavlja se, pored ostalog, i zahtev da od samog početka rata bude uporna, aktivna i elastična. To podrazumeva da se dejstvima operativne armije i teritorijalnih jedinica nanose napadaču što veći gubici, da mu se sprečavaju brzi prodori u dubinu teritorije, s tim da se na pogodnim položajima slomi njegov napad i stvore uslovi za ofanzivna dejstva naših snaga.

Ako se u tom kontekstu razmatra odstupanje kao sastavni deo odbrane, ne vidim posebnih razlika u metodama dejstva između odbrane i odstupanja. Odbrana u pojasu obezbeđenja (pretpolju) izvodi se metodom elastičnog i uzastopnog otpora na više unapred planiranih i pripremljenih položaja, gde snage na posednutim položajima ne sačekaju razvoj glavnih snaga napadača. Sličan metod se primenjuje i kod uzastopnog povlačenja. Odbrana kojoj je svrha da uspori brz prodor napadača, da mu nanese što veće gubitke i da dobije u vremenu, izvodi se metodom uzastopnog otpora na položajima po dubini odbrambene zone. Dakle, kad se odstupanje izvodi metodom uzastopnog povlačenja, ono se po načinu dejstva gotovo i ne razlikuje od pojedinih metoda koji se primenjuju u odbrambenim dejstvima. I pored toga, odstupanje je ipak posebna kategori-

ja (borbena radnja) koja se od odbrane razlikuje po cilju koji se želi postići.

Već smo konstatovali da se odstupanje realizuje kroz dve forme manevra snagama, izvlačenje i povlačenje. Ove faze su međusobno usko povezane i zavisne jedna od druge. Cilj je u suštini isti — dobijanje u vremenu i stvaranje povoljnijih uslova radi odvajanja snaga ispod neposrednog udara nadmoćnijeg napadača, povlačenja na povoljnije položaje, odnosno dovođenje ili odvođenje sopstvenih snaga u povoljniji taktičko-operativni položaj.

Ako se odstupanje izvodi prinudno posle neuspeha u odbrani, izvlačenje će se izvoditi najčešće u uslovima kad su angažovane sve ili glavne snage odgovarajuće jedinice, tj. kad se ne raspolaze dovoljno jakim rezervama. Radi postizanja uspeha u organizaciji odstupanja neophodno je obrazovati dovoljno jake rezerve i pravovremeno ih rasporediti na pogodne položaje, sa kojih će vršiti prihvata snaga koje se izvlače. Izvlačenje iz borbe zbog toga ne bi trebalo vršiti danju, pošto je sigurno da će napadač, čim oseti da se jedinice izvlače, preduzeti energično gonjenje. Najpovoljniji uslovi za početak izvlačenja su noć, magla, kiša i drugi meteorološki uslovi koji ograničavaju vidljivost. Ispresecano, planinsko i pošumljeno zemljište takođe, pruža povoljne uslove za izvlačenje. Treba polaziti i od toga da će uspeh u odstupanju zavisiti, pre svega, od dobro organizovanog i vešto izvedenog izvlačenja glavnih snaga i njihovog odvajanja od neposrednog dodira sa nadmoćnijim napadačem.

Povlačenje je nastavak izvlačenja, a izvodi se kad se glavina ili najmanje polovina snaga uspela odvojiti i prekinuti neposredni dodir sa napadačem. Jedinice se najčešće povlače u evolucionim porcima, a kad se odstupanje izvodi na veću dubinu, i u marševskim porcima. U toku povlačenja se izbegava neposredna borba sa jačim snagama napadača. Međutim, snage koje su u povlačenju vrlo često će se angažovati radi razbijanja vazdušnih desanata koji će se gotovo redovno spuštati na važne objekte na pravcu povlačenja. Pri uzastopnom povlačenju cilj odstupanja će se postepeno realizovati, jer će se snage povlačiti sa linije na liniju, a sa svake linije će se pružati organizovan otpor radi stvaranja uslova za posedanje i organizaciju vatrenog sistema na narednoj liniji po dubini. To znači da će i borbeni poredak snaga koje se uzastopno povlače biti redovno u dva ešelona sa odgovarajućim elementima podrške i borbenog obezbeđenja.

Odstupanje kao borbena radnja se ne javlja iznenadno, već je rezultat postepenog slamanja odbrane od strane napadača, ili je posledica postepenog prodora napadačevih snaga na krilima i bokovima zone (rejona) odbrane. Zato, se odstupanje može i mora pravovremeno predvideti, planirati i solidno organizovati uz puno prisustvo i angažovanje pretpostavljene komande i sadejstvo suseda. Na to obavezuje i činjenica da se odstupanje organizuje i izvodi samo po odobrenju ili naredenju pretpostavljene komande.

U daljem razmatranju ograničiću se na fizionomiju i tempo odstupanja u uslovima izrazite nadmoćnosti napadača i dejstva jedinica teritorijalne odbrane.

Faktori koji imaju bitan uticaj na manevar, forme dejstva i tempo odstupanja bili bi: karakter zemljišta, što će se odraziti na mogućnosti upotrebe snaga, a naročito oklopnih i mehanizovanih jedinica; razvijenost komunikacijske mreže; iscrpljenost jedinica u prethodnim dejstvima; prisustvo elemenata borbenog poretka pretpostavljene komande po dubini zone odstupanja; prisustvo partizanskih i jedinica teritorijalne odbrane i uslovi za njihovo dejstvo u odnosu na karakter zemljišta; vreme i meteorološki uslovi u kojima se izvodi odstupanje itd. To su samo neki od najbitnijih faktora koji se ne mogu eliminisati ni izostaviti. O njima svaki komandant mora da vodi računa, da ih ceni i iznalazi sredstva i metode da se, ako se negativno održavaju na dejstva, što više ublaže, ili, ako se pozitivno održavaju, da se što bolje i celishodnije iskoriste.

Posebno su interesantne naše mogućnosti u tempu odstupanja. Dosadašnja razmatranja, iskustva sa grupnih zanimanja, KSRI i vežbi, a i strana gledanja, ukazuju da se pri napadu na pravovremeno organizovanu odbranu na manevarskom zemljištu može postići srednji dnevni tempo napada od oko 30 km, odnosno 1,5—2 km/čas. Kod takvog tempa napada logično je očekivati da će tempo pri napadu na odbranu organizovanu na brzu ruku (kakva je odbrana kad se vrši odstupanje) biti najverovatnije duplo veći, tj. oko 60 km na dan. Ako je napadač prešao u gonjenje, tempo napada, po nekim stranim gledanjima, mogao bi dostizati i do 100 km na dan.

Dosadašnja iskustva ukazuju na to da su se dubine odbrambenih rejona pukova u okviru odbrambene zone divizije koja je organizovala i izvodila odstupanje kretale u proseku oko 10 km, a da su odstojanja između linija prihvata iznosila oko 15 km. Ako navedene norme, uslovno, prihvatimo kao moguće, dolazi se do zaključka da će dubina početnog rasporeda elemenata borbenog poretka divizije za odstupanje iznositi oko 35 km. (Dubina I i II ešelona po oko 10 km, a odstupanje između njih oko 15 km). Navedene norme bi odgovarale jednodnevnom tempu dejstva napadača. Ako bi napadač ostvario dnevni tempo oko 60 km, svaki borbeni ešelon divizije u toku jednog dana (24 časa) bi morao organizovati i voditi borbu na dve linije prihvata.

Nastavna praksa i proračuni ukazuju da će napadač za organizaciju napada i razvoj snaga na svaki položaj (liniju prihvata branioca) utrošiti oko 2—3 časa. Za to vreme se vrše manja pregrupisanja snaga, premeštanje artiljerije itd. Za proboj položaja na dubini oko 10 km napadaču će biti potrebno oko 3—4 časa, za prelazak u gonjenje i gonjenje na dubini od oko 15 km 3—4 časa, što ukupno čini 8—11 časova. Za organizaciju napada radi proboja narednog položaja slediće uvođenje u borbu rezervi, premeštanje artiljerije i ponovna organizacija napada, što će iziskivati minimalno vreme od 2 do 3 časa, za proboj narednog položaja oko 3—4 časa, što ukupno iznosi 5—7 časova, plus 8—11 sati, što je 12—18 časova. Ako tome dodamo 3—4 časa za organizaciju gonjenja i gonjenje na dubini oko 15 km, to vremenski ukupno iznosi 15—22 časa, pri čemu do 24 časa, koliko traje dan, ostaje još 2—9 časova. Za vreme 15—22 sata napadač je mogao savladati prostor na dubini od oko 50 km.

Međutim, iskustva drugog svetskog rata govore da se u 24 časa može neprekidno dejstvovati oko 16—18 časova, a preostalih 6—8 sati je otpadalo na taktičke prekide radi popune materijalno-tehničkim sredstvima i predaha ljudstva. Dejstva su nastavljale rezerve i drugi ešloni. Zasićenost jedinica tehnikom u odnosu na drugi svetski rat veća je za 2—3 puta, a kod nekih armija i više. Za toliko, pa čak i više puta, povećao se utrošak municije i ostalih materijalno-tehničkih sredstava. To ukazuje da će u eventualnom ratu za popunu jedinica biti potrebno isto toliko, ako ne i više vremena. Kod motorizovanih jedinica se mora računati i sa mogućnostima vozača koji ne mogu izdržati neprekidnu vožnju, jer će zamor biti za nekoliko puta veći od normalnih uslova. Ovaj problem se ublažava rezervnim vozačima, ali se to uvek neće moći obezbediti. Prema tome, iz svih proračuna proizilazi da i u uslovima kad se branilac nalazi u odstupanju napadač pri maksimalnom naprezanju ljudi i tehnike može u toku jednog dana postići tempo od 50 do 60 km.

Međutim, retki će biti slučajevi da se iza elemenata borbenog poretka jedinica koje odstupaju ne nalaze odgovarajuće snage (rezerve) više jedinice branioca a naročito partizanske i teritorijalne snage, koje će, pored podrške na pogodnim linijama (položajima) organizovati, vršiti, i prihvat snaga koje se povlače, što navodi na zaključak da jedinice koje odstupaju pred nadmoćnijim snagama napadača neće i ne bi smele biti prepuštene same sebi. Deo pogodnih linija (položaja) po dubini zone odstupanja biće delimično fortifikacioni uređen i pripremljen za odbranu. Biće pripremljena rušenja osetljivih objekata na komunikacijama. Izvršiće se delimične pripreme i grupisanje minsko-eksplozivnih sredstava za izvođenje pokretnog zaprečavanja. Ukoliko u toku odstupanja predstoji savlađivanje vodenih prepreka, treba izvršiti pravovremene pripreme prelaza za izvlačenje preko reke itd.

Pored elemenata borbenog poretka pretpostavljene komande, u zoni kroz koju se odstupa, redovno će se nalaziti i odgovarajuće jedinice teritorijalne odbrane, uz istovremeno dejstvo tih jedinica u bližoj i dubljoj neprijateljskoj pozadini. Sve te snage koristiće minsko-eksplozivna sredstva i uz pravovremenu pripremu, dobru organizaciju i plansko dejstvo mogu da stvore mogućnosti da se snage koje su u odstupanju izvuku sa što manje gubitaka.

Partizanske i jedinice teritorijalne odbrane za vreme odstupanja snaga operativne armije mogu se naći u trojakoj ulozi s obzirom na način dejstva i sadejstva jedinicama operativne armije. Snage koje se nalaze u napadačevoj pozadini maksimalnom aktivnošću napadaće na najosetljivije elemente borbenog poretka napadača, kao što su: pozadinsko-slabdevačke kolone, pozadinske jedinice i baze, rezerve kad su u kolonama, artiljerija na VP i u toku premeštanja, KM i CV. Zatim će rušiti objekte na komunikacijama i na taj način razvlačiti napadačeve snage i u što većoj meri slabiti njihovu udarnu moć na frontu.

Snage teritorijalne odbrane koje se nađu u zahvatu fronta mogu se angažovati za kontrolu međuprostora i obezbeđenja krila

i bokova jedinica operativne armije koje se nalaze u izvlačenju i povlačenju, zatim, za obezbeđenje osetljivih objekata na komunikacijama, kao što su mostovi, prevoji, tesnaci, prelazi preko reka i sl. Te snage će da vode borbu sa napadačevim ubačenim i diverzantskim jedinicama, a u sadejstvu sa jedinicama operativne armije i borbu sa napadačevim helikopterskim i padobranskim desantima.

Snage teritorijalne odbrane koje se nalaze u našoj pozadini, po planu više komande mogu biti delimično angažovane za sadejstvo snagama operativne armije koje se nalaze u odstupanju. Zadaci koje bi te snage izvršavale mogli bi biti: uređenje položaja po dubini, obezbeđenje prelaza preko reka i osetljivih objekata na komunikacijama, borba sa vazдушnim desantima itd.

Analizirajući sve faktore i elemente koji će uticati na organizaciju, način i tempo odstupanja, može se doći do ovih zaključaka: uz pravovremeno predviđanje i planiranje vremena kad početi odstupanje i uz dobru organizaciju sadejstva svih snaga koje se nađu u zoni odstupanja, sadejstvo sa susedima i jedinicama teritorijalne odbrane, odstupanje će se sa uspehom izvoditi i u najtežim borbenim situacijama, i ne samo uz primenu uzastopnog, već i neprekidnog povlačenja.

Potpukovnik
Ljubomir ZEC